

Statueta tesalskog tipa iz Vinče

RUŽICA BIZIĆ-DRECHSLER

U prehistorijskoj zbirci *Narodnog muzeja u Beogradu* nalazi se među ostalim arheološkim materijalom, nađen u Vinči, i jedna interesantna statueta, koju ovdje objavljujem.

Tipološki bi ova figurina pripadala grupi tesalskih statueti. Eneolitičkoj kulturi Tesalije pripada čitava serija sličnih figurina — torza, koje su sve imale otvor za umetanje glave. Ovakve su statuete nađene na raznim nalazištima od kojih ću ovdje spomenuti Dimini¹ i

Rakhmani² u Tesaliji. Tako je u sloju III. u Rakhmani nađena kuća Q u kojoj su bila četiri očuvana i dva fragmentovana torza od nepročišćene zemlje pomešane sa slamom. Sva su imala u gornjem delu otvor za umetanje glave. Nađene su i neke od ovih glava, koje su bile bojene na isti način kao i slikana tesalska keramika grupe γγ, t. j. bojom koja se otire. U sloju IV, na istom nalazištu nađene su dve terakote ovog tipa.

¹ A. D. Hansen: *Early civilisation in Thessaly*, str. 71, sl. 4.

² Wace and Thompson: *Prehistoric Thessaly*, str. 41.

Sl. 1 a — Statueta iz Vinče (sprijeda)

Sl. 1 b — Statueta iz Vinče (straga)

Statueta je slučajno nađena na lokalitetu Belo Brdo, a nabavljena je godine 1948. Ona predstavlja žensku figuru u stojećem stavu (sl. 1.). Statueta je izrađena od grube, nepročišćene, ali dobro pečene zemlje, površina nije glačana. Boja varira u tonu svjetložučkaste do tamnosive, što je posljedica nejednake temperature pečenja. Statueta je plosnata, bez ruku, ali sa jače naglašenim ramenima, suženim strukom i istaknutim kukovima. U odnosu na celokupnu visinu tela, noge su vrlo kratke, nerazdvojene, a pri dnu je stopalo prošireno, tako da statueta može da stoji. Spređa se nalaze plastične grudi, a u visini kukova trouglasta urezana pregača. Visina statue bez glave iznosi 10 cm. Specijalna odlika ove statuete je otvor u gornjem delu, dubok 3,5 cm u koji se umetala glava.

Osim pomenutih nalazišta, na kojima su nađene gore pomenute statuete, njihova pojava konstatovana je i u Rumuniji u prehistorijskom nalazištu Gumelnica.³ U svom članku Dumitrescu⁴ objavljuje jednu statueta-torzo, koja tipološki odgovara pomenutim tesalskim statueta, mada je ova skroz bušena. Ne diskutujući na ovom mestu o poreklu i razvoju ovakvih statueta, kao ni o problemu datiranja, koji pisac opširno i pravilno postavlja, ukazaću samo na jedan detalj, koji bi trebalo ispraviti. Upoređujući statuete iz Gumelnice sa statueta iz Tesalije, pisac navodi da su tesalske statuete vrlo često skroz bušene, mada se to za velik broj meni poznatih statueta ne bi moglo reći. Pošto mi je dostupna literatura kojom se služio Dumitrescu, smatram da pisac u ovom slučaju nema pravo i da se, mada tipološki slične, tesalske statuete razlikuju od ove u Gumelnici baš po tome što nisu skroz bušene. Na teritoriju Jugoslavije statuete koje mnogo podsećaju na tesalske nađene su na lokalitetu Crnobuki kod Bitolja o čemu je bilo pomena kod W. Fewkesa.⁵ Pored lokaliteta Crnobuki, mnogo severnije, na Moravi, nađena je također jedna statueta istog tipa na lokalitetu Gradca. Nijedna od ovih statueta nije skroz bušena. U vezi sa statueta, koju ovde objavljujem, podvlačim da se ona i u tom detalju više približuje tipovima statueta iz Tesalije i Crnobukija, mada je i ona, kao i statueta iz Gumelnice, lokalna varijanta pravog tesalskog tipa.

Statueta iz Vinče interesantna je za nas iz više razloga. Pre svega, postojanje otvora za umećanje glave, nedostatak ruku i suženost prema struku, što je sve tipično za tesalske statuete, jasno ukazuje na uticaje, koji su iz te oblasti preneseni u naše krajeve. S druge strane, po svom celokupnom izgledu statueta je neosporno rad vinčanskog majstora i približuje se tipovima vinčanskih statueta iz mlađih stratuma.⁶ One su također pljosnate, sa suženim strukom i proširenim kukovima. Sama ova kombinacija izrazito tesalskog s jedne strane i izrazito vinčanskog elementa s druge strane, daje nam mogućnost da približno utvrdimo i pravce kretanja tih uticaja.

³ N. Dumitrescu: *Une figurine de type thessalien découverte à Goumelnica, Dacia VII—VIII*, str. 97—102, sl. 1—2.

⁴ Isto, str. 101.

⁵ V. Fewkes BSPR 10, str. 52.

⁶ *Preistoriska Vinča III*, sl. 444, 3,6 m i sl. 440, 3,8 m.

Pošto naša statueta ima mnogo manje zajedničkih crta sa plastikom tipa Gumelnica, a mnogo više izrazito tesalskog elementa, to uticaj nije mogao doći iz Rumunije ili dalje iz severnijih krajeva, nego je očigledno da on prodire sa juga. To prodiranje se vidi i na već pomenutim statueta i Crnobukija i Gradca.⁷ Daljnjim sistematskim iskopavanjima verovatno će se naći ovakvi objekti i na drugim nalazištima Makedonije i Srbije, jer je već ranije utvrđeno, da kulturni uticaji sa juga dolaze u naše oblasti dolinom Morave. Dakle, pojavom ove statuete u Vinči proširuje se krug rasprostranjenja plastike tesalskog tipa i u naše Podunavlje. Za sada je ona u ovoj oblasti unikat.

Bliske analogije sa tesalskom plastikom neizostavno povlače za sobom i datiranje ove statuete. U ovom slučaju datiranje će izvršiti prema tesalskim statueta na tipološkoj bazi, pošto je stratigrafija na lokalitetu Belo Brdo neizvesna. Pomenulasam da ove statuete u Tesaliji pripadaju periodu eneolitika, t. j. dobu koje neposredno sleduje neolitičkoj Dimini-kulturi, a prethodi srednjoheladskoj kulturi. Hansen⁸ datira ovaj period, koji obeležava kao »thessalyen III.« od 2300—2000 g. pr. n. e. Datiranje početka t. zv. miniske keramike, koja je tipična za srednjoheladski period u vreme oko 1950—1900. danas je opšte usvojeno.⁹ Prema tome su statuete tesalskog tipa starije od tog datuma. Pošto naša statueta tipološki odgovara tesalskoj plastici, može se, na osnovu svega gore izloženog, datirati u isti period. S druge strane, kao što je rečeno, ona ima odlike vinčanske plastike sa 4 m — 3 m. Iz toga se nameće zaključak, da se i ostale vinčanske statuete iz ovih stratuma mogu hronološki fiksirati u vreme oko god. 1900 pr. n. e., kao i da se sav ostali arheološki materijal iz vinčanskih stratuma od 10,5—4 m ima smatrati starijim. Ova statueta dakle još više učvršćuje i potvrđuje onu hronologiju neolitičke Vinče na koju ukazuje i ostali vinčanski materijal.

⁷ Statueta nije publikovana. Nalazi se u Nar. muzeju u Beogradu.

⁸ H. Hansen: nav. dj., str. 185.

⁹ Claude Schaffer: *Stratigraphie comparée et chronologie de l'Asie occidentale III et II Mill.*, London 1948, str. 182.

Napomena: Ovaj rad je primljen za štampu od redakcije časopisa »Muzeji« god. 1950. ali do danas nije štampan. Prema usmenom saopštenju rad je bio zagubljen. U međuvremenu je drugarica Draga Garašanin poslala fotografiju statuete dru J. Korošcu na uvid, koji ju je publikovao u *Arheološkom vestniku III*.